

УДК 351.82:911.375.63

І.В. Петенко, д.е.н., проф.,

А.В. Петенко, к.е.н., доц.

(Донецький державний університет управління)

ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто туризм як один з головних чинників розвитку депресивних регіонів в Україні. Обґрунтовано думку про те, що туризм може стати альтернативною формою в господарюванні депресивних регіонів і приносити додатковий прибуток.

Ключові слова: депресивні регіони, туризм, соціально-економічний ефект, рекреація, екологія, шахтарські регіони.

В статье рассмотрен туризм как один из главных факторов развития депрессивных регионов в Украине. Обосновано мнение о том, что туризм может стать альтернативной формой в хозяйствовании депрессивных регионов и приносит дополнительную прибыль.

Ключевые слова: депрессивные регионы, туризм, социально-экономический эффект, рекреация, экология, шахтерские регионы.

In the article tourism as one of the main factors of development of depressive regions in Ukraine is considered. the facts in favor of the opinion that tourism may become the alternative form in economic management depressive regions and brings more profit ia proved.

Keywords: depressed regions, tourism, socio-economic effects, recreation, environment, mining regions.

Постановка проблеми. Вихідним пунктом наукової рефлексії, який призвів до появи цієї праці, стала оцінка реальності впливу туризму на освоєння простору, особливо тих його частин, які належать до регіонів давнього господарського розвитку, а нинішній соціально-економічний стан за сукупністю характеристик дозволяє відносити їх до категорії депресивних [1].

Найгостріша ситуація склалася у так званих депресивних регіонах, де припинили діяльність районоформуючі галузі, зростає безробіття, населення відчуває матеріальні труднощі, занепадає соціальна сфера. Важливим завданням сучасної регіональної політики є обґрунтування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку кожного регіону України. Для провінційних регіонів такими галузями є, передусім, сільське господарство, транспорт і туризм. Останній для свого розвитку має на всій території України сприятливі передумови: комфортні кліматичні й геоморфологічні умови, мальовничі ландшафти, історико-культурні пам'ятки, річкову мережу, лісові масиви та ін. У цих регіонах є умови для розвитку сільського зеленого, пізнавального, спортивного та інших видів туризму. Розв'язання проблем таких територій є важливим загальнодержавним завданням [2].

Мета даної статті – обґрунтувати можливість використання туризму для поживлення господарського життя й підтримки систем розселення в регіонах, де склалася природні й соціально-економічні передумови для затухання традиційних форм освоєння територій і деградації розселенської мережі, а також з'ясувати міру впливу туризму на поживлення господарського життя в депресивних регіонах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ідентифікації регіонів і визначення серед них депресивних розглядаються в роботах М. Барановського, В. Данильчука, А. Новікової, Ф. Поклонського, І. Смоль та ін. [1-8]. Однак всі питання щодо цієї теми не вирішені у повному обсязі, тому слід ретельніше провести її аналіз.

Виклад основного матеріалу. За останні десятиліття туризм набув таких масштабів розвитку, які дають підстави стверджувати про нього як про своєрідний феномен суспільного розвитку. Помітно розширилися також його функції. Якщо раніше вони зводилися лише до організації відпочинку та лікування населення, то тепер туризм, поряд з

промисловістю чи сільським господарством, є рівноправним учасником економічних процесів, що відбуваються в межах певних регіонів. Фактично туризм стає своєрідною формою господарського освоєння простору. Особливо важливою видається його роль в активізації розвитку депресивних територій [2].

Серед багатьох аспектів вивчення проблематики таких територій особливої уваги заслуговують шляхи їхнього економічного відродження. У науковій літературі на позначення цього процесу вживається термін “санация”. Заходи санації депресивних територій є складовою державної регіональної політики й залежать насамперед від гостроти, стану та причин виникнення проблемних ситуацій. Проте за будь-яких умов адекватна політика санації депресивних аграрних територій є запорукою успішного розв’язання їхніх проблем [1].

У пошуку шляхів збалансованого розвитку депресивних територій, подолання стану їхньої деградації цікавим і корисним є досвід країн з усталеними традиціями управління територіальним розвитком. Зокрема, вагомі теоретико-методологічні й прикладні напрацювання у політиці розвитку таких територій мають країни ЄС [2].

В Україні основним законом, який визначає правові, економічні й організаційні засади державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів і подолання депресивності територій, є Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». Відповідно до цього Закону об’єктами державної політики щодо стимулювання розвитку регіонів є, насамперед, депресивні території, якими вважаються регіон або його частина (промисловий або сільський район, місто обласного значення або кілька районів, міст обласного значення), рівень розвитку яких за показниками, визначеними цим Законом, є найнижчим серед територій відповідного типу [5].

Критерії визначення депресивних регіонів, промислових і сільських районів, міст республіканського й обласного значення в Україні згідно з Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» представлено на рис.1 [5].

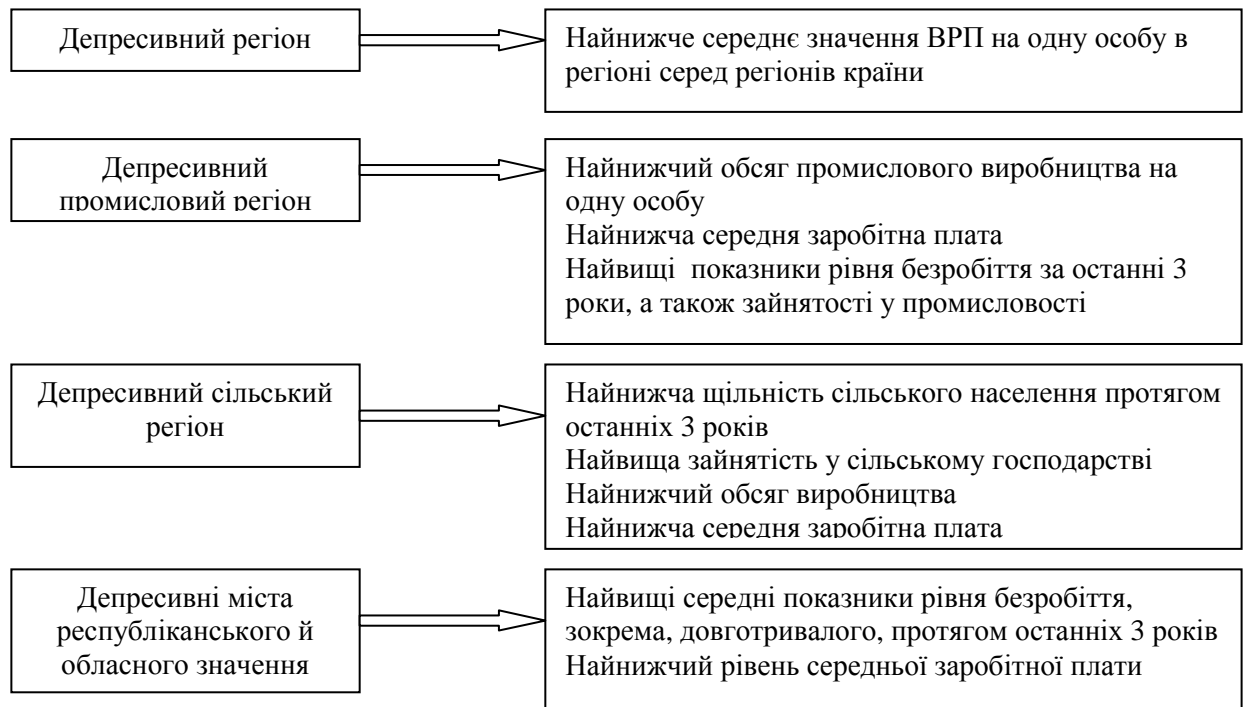

Рис. 1. Види депресивних територій в Україні та критерії їхньої ідентифікації [5]

Слід звернути увагу і на те, що більшість депресивних територій України перепадає на сільські місцевості. Сільські депресивні території є різновидом проблемних територій, виокремлення яких передбачене Законом України “Про стимулювання розвитку регіонів”.

Попри ухвалення низки законодавчих актів, які стосуються розвитку аграрного сектору, разових акцій на кшталт року села, ситуація в сільській місцевості змінюється надто повільно [5].

Як свідчить аналіз статистичних даних по регіонах України, у відповідності до критеріїв, наведених на рис. 1, у найближчому періоді часу депресивними можуть стати такі провідні регіони, як Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Харківська та інші області [4].

Однією з головних причин цього є успадкована від минулого практика підтримки лише аграрного сектору за відсутності будь-якої зваженої політики стосовно розвитку сільських територій.

Перші паростки розвитку сільського туризму в Україні з'явилися в середині 90-х рр. ХХ ст. Відтоді його популяризацією займається створена в 1996 р. Спілка сприяння розвитку сільського туризму в Україні. За її ініціативи та безпосередньої участі проведені нарада «Розвиток сільського туризму – дієвий фактор стабільного соціально-економічного розвитку села: стан, проблеми та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2006 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сталого розвитку сільських територій України» (м. Київ, 2008 р.) [3].

Сільський туризм базується на використанні потенційними клієнтами сільських садиб для відпочинку, а головними його особливостями, порівняно з традиційними видами, є можливість долучитися до аграрних видів діяльності, народної культури, колориту місцевих звичаїв й обрядів, споживання екологічно чистої, органічної продукції тощо. Водночас сільський зелений туризм, який фактично формується навколо сільської родини та її садиби, висуває свої специфічні вимоги до організації харчування, дозвілля, належних побутових умов [3].

В останні роки питання санації депресивних аграрних територій дедалі частіше висвітлюються у контексті ширшої проблематики розвитку сільських територій. Окремі аспекти розв'язання проблем депресивних аграрних територій знайшли відображення у «Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 р.» та в «Загальнодержавній програмі соціально-економічного розвитку українського села на період до 2015 р.»

Згідно з додатком до цієї програми на фінансування заходів, пов'язаних з розвитком агротуризму й сільського зеленого туризму, упродовж 2007-2015 рр. передбачається залучити 19,4 млн грн, з яких частка державного бюджету має становити 23,2%, місцевих бюджетів – 10,3% (рис. 2).

Рис. 2. Фінансування виконання заходів, передбачених «Загальнодержавною програмою соціально-економічного розвитку українського села на період до 2015 р.», млн грн

Водночас, враховуючи гіркий досвід багатьох розроблених раніше програм, а також структуру джерел фінансування, виконання завдань цієї програми у частині розвитку сільського туризму виглядає сумнівним [3].

Отже, сільський туризм, який дедалі більше поширюється, в Україні є одним із найперспективніших позааграрних видів діяльності, спроможним забезпечити активізацію соціально-економічного розвитку сільських депресивних територій. Водночас його не можна розглядати як панацею від усіх “хвороб” сільських територій. Вагому роль у відродженні депресивних аграрних територій має відігравати держава [2].

Висновки. На сьогодні традиційний туризм, не говорячи про його альтернативні форми, не слід вважати стабільним і прибутковим сектором української економіки. З іншого боку, поширення сільського туризму у традиційних аграрних регіонах може надати імпульс для розвитку трудомістких і нетрадиційних сільськогосподарських виробництв або сприяти їхньому відродженню. До таких галузей належать молочне скотарство, плідівництво, овочівництво, хмелярство, садівництво, хутрове тваринництво, бджільництво, ставкове рибництво та деякі інші. Це стане можливим за умови добровільної участі споживача сільського туристичного продукту у процесах збору чи вирощування урожаю, заготівлі кормів, у догляді за худобою, домашньою птицею, бджолами тощо. Оплата за таку роботу може частково, а то й повністю компенсувати витрати на придбання сільського туру [2].

Сучасний туризм, поряд із промисловим і сільськогосподарським виробництвом, слід розглядати як рівноправну форму господарського освоєння простору. У контексті вирішення проблем аграрних депресивних регіонів України особливо актуальним є розвиток сільського туризму, який дозволяє вирішувати ряд важливих соціально-економічних питань. Але туризм не слід вважати панацеєю. Його роль у розвитку депресивних регіонів України досить важлива, але не головна. Національна економіка не вичерпала можливостей розвитку традиційних форм господарського освоєння простору [6,7]. Тому лише оптимальне поєднання промислових, сільськогосподарських і рекреаційно-туристичних технологій взаємодії суспільства та природи дозволить вивести депресивні регіони з глибокої соціально-економічної кризи й надасть їм імпульс для сталого розвитку [8].

Список використаних джерел

1. **Смоль І.** Туризм як форма господарського освоєння депресивних регіонів / І. Смоль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/sma13.htm.
2. **Новикова А.М.** Туризм як одна із пріоритетних галузей розвитку депресивних регіонів України / А.М. Новикова // Стратегічна панорама. – 2012. – №3-4. – С. 101–108.
3. **Барановський М.** Туризм як форма активізації розвитку сільських депресивних територій / М. Барановський // Вісник Держ. аграрн. ун-ту. - Львів. – 2008. – № 24. – С. 13 – 21.
4. **Офіційний сайт** Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. **Закон** України “Про стимулювання розвитку регіонів” № 2850-IV від 08.09.2005, зі змінами та доповненнями.
6. **Данильчук В.Ф.** Особенности формирования и развития туристических предприятий: монография / НАН Украины. – Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2006. – 240 с.
7. **Данильчук В.Ф., Юрьев А.П.** Диверсификационная деятельность в туристическом бизнесе // Теорія та практика управління у трансформаційний період: Тези доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Т. 4. – Донецьк, ІЕП НАН України, 2001. - С. 181-183.
8. **Поклонський Ф.Ю.** Напрями інноваційної діяльності туристичних підприємств // Вісник ДІТБ. – 2012. – № 16. – С. 153-157.

© **І.В. Петенко,**

А.В. Петенко

Надійшла до редакції 22.04.2013